AANTEEKENINGEN OVER HET LANDGOED „TWICKEL",

medegedeeld door Ir. F. W. MALSCH op de voorjaarsvergadering der Nederlandsche Boschbouwvereeniging, op Vrijdag 9 Juni 1933 te Delden.

De geschiedenis van de havezathe „Twickel" of „Twickelo" kan over vele eeuwen worden gevolgd en houdt nauw verband met de geschiedkundige ontwikkeling van Twenthe, waaruit ik, voorzoover voor „Twickel" van belang, enkele hoofdzaken zou willen vermelden. [1])

De adel van de oorspronkelijke Saksische bevolking van Twenthe woonde op de z.g. „Meyerhoven", waartoe vaak uitgestrekte grondeigendommen behoorden. Naast de lijfeigenen werd het land bewoond door vrije landbouwers, die zich echter uit veiligheidsoverwegingen onder de bescherming van de Edelen stelden.

Nadat omstreeks 900 na Chr. Twenthe een leen van de Bisschoppen van Utrecht was geworden, ontwikkelde zich geleidelijk het zuivere leenstelsel tusschen de Edelen en deze Bisschoppen, waarbij de Edelen vrijdom van tollen en van belasting genoten. Deze voorrechten behielden zij toen in 1528 de wereldlijke macht van de Bisschoppen aan Keizer Karel werd afgestaan, waarna zij naast opbrengsten van het platte land, bovendien het genot van hand- en spandiensten, dat van de jacht en visscherij en het recht van duiventil en molendwang verkregen.

Omstreeks 1600 werden bepalingen gemaakt op de toelating der Edelen in de Ridderschap Overijssel, terwijl 50 jaar later werd besloten een legger samen te stellen van alle adelijke Havezathen in Overijssel, die echter niet meer in de archieven aanwezig is. Uit copiën blijkt, dat „Twickel" in dezen legger is genoemd met het volgende bijschrift: „Twickel, alias Eyssinckhof, bij de Holtschers getranspor-„teerd op Twickelo en is gekomen op die van Raefelt, heeft „onder 't huys Grimberge to leen gegaan".

Tusschen de jaren 1600 en 1773 zijn de voorwaarden voor de havezathen verschillende malen herzien geworden en steeds meer in overeenstemming gebracht met de veranderde tijdsomstandigheden, totdat in 1798, onder invloed van de Fransche revolutie, alle rechten, voortvloeiende uit het leen-

[1]) De geschiedkundige gegevens zijn in hoofdzaak ontleend aan het werk: *„Geschiedkundige aanteekeningen op de Havezathen van Twenthe"*, door Mr. G. J. Kuile; de overige gegevens werden welwillend verstrekt door den heer W. H. Bitter, Rentmeester van „Twickel".

stelsel zonder eenige schadevergoeding werden afgeschaft, waarmede de overgang naar de huidige maatschappelijke verhoudingen werd bereikt. Echter waren reeds lang vóór 1798 de omstandigheden voor het instandhouden der havezathen moeilijk, waardoor verschillende in verval raakten en zijn gesloopt.

Bezien wij thans, na deze beknopte algemeene uiteenzetting, de geschiedenis van de havezathe „Twickel", dan blijkt dat de oudste gegevens dateeren van 1347, toen Berent van Hulsger Eyssinckhof verkocht aan Hermanne van Twicclo. Over het huis Eyssinckhof, dat in het tegenwoordige park gestaan moet hebben en waaraan nog enkele plaatselijke namen herinneren, ontbreken alle gegevens. In den loop der volgende eeuwen wordt het complex door aankoopen, verervingen en beleeningen geleidelijk vergroot en heeft het vele veranderingen ondergaan.

In 1539 ging „Twickel" over in het geslacht van Raesfelt, waarvan de eerste vertegenwoordiger zeer waarschijnlijk vóór 1550 het eerste huis op de tegenwoordige bouwplaats stichtte. De wapenschilden van de genoemde geslachten Twickelo en van Raesfelt prijken thans nog in den fraaien wapensteen die in den middenbouw van het huis „Twickel" is aangebracht.

Na veel moeilijkheden gedurende den 80-jarigen oorlog zijn tegen het einde van dezen oorlog verschillende belangrijke uitbreidingen van het bezit tot stand gekomen met terreinen, die thans bij „Twickel" behooren (b.v. bij Oele, Bentelo, Beckum en Borne). Een indruk over den omvang der tot „Twickel" behoorende goederen geeft ons een in 1648 opgemaakten staat der nalatenschap van Joan van Raesfelt. In dezen staat worden de „Twickelsche goederen" gewaardeerd op 250.000 gld., terwijl de totale bezittingen — dus met inbegrip van de goederen die buiten het Twickelsche complex lagen — op 657.000 gld. werden geschat.

Door het huwelijk, in 1676, van Sophia van Raesfelt met een zoon van den Admiraal Wassenaer van Obdam kwam „Twickel" in een nieuw geslacht, dat zijn bezittingen in Holland had en de Twentsche goederen — waarvan „Twickel" het voornaamste was en en waartoe ook het bekende landgoed „Weldam" nabij Goor behoorde — meer of minder als iets bijkomstigs beschouwde, waar men niet geregeld verblijf hield. Dit duurde ongeveer een eeuw, doch veranderde onder Carel George, Graaf van Wassenaer Obdam, die zich waarschijnlijk meer tot Twenthe aangetrokken gevoelde en de welvaart in deze streek wilde bevorderen. Zoo liet hij in 1771 een begin maken met het graven van de Twikkelervaart (de z.g. Schipvaart), die een verbinding vormde van „Twickel"

met de Regge, waardoor verder langs de Vecht een waterweg naar Zwolle werd verkregen. De vaart eindigde in een haven, nabij het tegenwoordige Hotel Carelshaven, dat in dien tijd een schippersherberg was. Hoewel bij het graven veel tegenwerking van de boeren, vooral nabij Rijssen, werd ondervonden is het plan geslaagd en de vaart gedurende ongeveer een eeuw in gebruik geweest. Na 1873 is de vaart vervallen en de haven gedempt. Verschillende gedeelten er van dragen thans veel bij tot verhooging van het natuurschoon, zoo b.v. het gedeelte ten Noorden van Delden, dat aan weerszijden door bosch is ingesloten.

Onder Mr. J. D. Carel Baron van Heeckeren is het landgoed „Twickel" in de jaren tusschen 1830 en 1870 nog aanzienlijk uitgebreid, vooral door verdeeling van verschillende marken in de omgeving, zooals die van Azelo, Bekkum, Bentelo, Hengevelde, Oele en Woolderzijde. Hij heeft veel gedaan aan de bebossching van de hem bij deze markenverdeeling toegewezen heidevelden en liet o.a. het z.g. Breeriet, een moerassig gedeelte ten Noord-Oosten van Delden onder leiding van Zocher bebosschen. Dit gedeelte is thans als wildreservaat afgesloten. Voorts liet hij, uit hygiënische overwegingen, een groot aantal boerderijen vernieuwen.

Zijn zoon, Dr. R. F. Baron van Heeckeren van Wassenaer is de tegenwoordige eigenaar van „Twickel", die het familiegoed met groote piëteit heeft bewaard en verfraaid. Het behoud van oude bosschen, boomgroepen en vrijstaande boomen, die reeds lang, als men uit zuiver economische overwegingen zou handelen, verjongd zouden zijn geweest, geven aan dit landgoed een zeer bijzonder aanzien, waardoor het, mede door zijn groote uitgestrektheid een unieke plaats onder de landgoederen in ons land inneemt. Dank zij de over het algemeen goede gronden en de gunstige grondwaterstanden hebben de oude loofhoutbosschen, over de herkomst waarvan zoo goed als niets bekend is, zich zeer goed ontwikkeld. De afwisseling van deze oude bosschen met jongere complexen en de fraaie oude Twentsche boerderijen, waarbij de vrijstaande eeuwenoude eiken of rijen zware boomen langs bouwkampen slechts zelden ontbreken, geven aan dit landschap een zeer bijzonder natuurschoon. Iemand, die de begrenzing der eigendommen van „Twickel" niet kent, zal toch met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid reeds aan de zware eiken de Twickelsche boerderijen van die van derden kunnen onderscheiden. Dit is ook het geval met de eigendommen van het naburige landgoed „Weldam", dat tot 1879 bij „Twickel" behoorde.

Veel heeft de tegenwoordige eigenaar gedaan ter verfraaiïng van de omgeving van het kasteel en de omliggende terreinen. Onder leiding van den parkarchitect E. Pet-

zold is tusschen 1885 en 1891 de ruime parkaanleg tot stand gekomen, die ook al weer een bijzonder karakter aan „Twickel" geeft. Door openkapping in bestaande bosschen en aanleg van gazons, waarin groote en kleine, door ronde lijnen begrensde boomgroepen voorkomen, is een door de randen van oude bosschen omsloten uitgestrekte parkaanleg ontstaan, waarin bovendien het gedeelte van den Rijksweg van Hengelo naar Delden nabij Delden en verschillende wegen ten Zuid-Oosten van die stad zijn opgelost. Aan het groote plan van Petzold, om vanaf Carelshaven een ringweg om „Twickel" aan te leggen en de omgeving van dien weg naar zijn inzichten te wijzigen, is niet volledig uitvoering gegeven. Wel is hiervan het begin, vanaf den Rijksweg tot de boerderij Buren, tot stand gebracht.

De totale oppervlakte van het landgoed bedraagt ruim 4200 ha, waardoor het tot de grootste bezittingen van ons land behoort. De bosschen bestaan uit opgaand loofhout, meest gemengd, voorts uit naaldhout, meest groveden en uit hakhout. Er zijn verder heidevelden, plaatselijk dicht bezet met opslag van dennen. Tenslotte bestaat een groot gedeelte uit bouw- en grasland, dat behoort bij ruim 150 boerderijen.

De eigendommen liggen niet geheel in een complex bijeen. Het belangrijkste complex is dat, hetwelk het stadje Delden, behalve op enkele plaatsen in het Zuiden, zoo goed als geheel insluit. Dit gedeelte biedt een rijke afwisseling van de verschillende vormen van natuurschoon, die ik U hiervoor noemde als te zijn eigen aan „Twickel". Zeer mooi is hier de uitgestrekte hooggelegen Deldeneresch, die vrijwel geheel door boschranden en boomgroepen van boerderijen wordt ingesloten. Meer Zuidelijk nabij Bentelo, Bekkum en Altena liggen nog fraaie complexen met rijke afwisseling van bosch en boomgroepen bij mooie oude boerderijen.

De bezittingen worden doorkruist door vele wegen, waarlangs dikwijls goede rijwielpaden en zijn ingevolge de rangschikking onder de Natuurschoonwet opengesteld, waardoor een uitgestrekt Twentsch landschap van bijzondere schoonheid voor het publiek toegankelijk is.